श्रीगणेशायनमः॥ ॥अथोदयास्ताधिकारोदाहरणं॥तत्रतावत्पुष्ठु कृप्रतिपदि चंद्रोदयस्तानं
त्रिभिर्श्लोकैराह॥ सार्काशाविरुकुरूपक्षतिक्षयेर्कव्यग्वर्कोचरमथकेवलाद्युगोर्यतु।षड्गुणे५घटी
हृतमिदं क्रमाल्लवाद्यं स्वर्णस्याद्युगुरविगोलयोः पृथक्‌तत्॥१॥त्रिभोयनलवान्वितारुणो[illegible]राहतंच्य
क्षभाहृतेः कृतिहृतं धनर्णमसमैकगोलेव्यगो॥खखानलविशोषितः सरसभायनार्कोद्युः शरा[illegible]
कृत्हृतो२५५धनाधनमनल्पकाल्पोदये॥२॥द्युमितिप्रतिपत्क्रमांतरंयच्छर२५भक्तं स्वमृणादि
नेधिकोने॥धनमत्रचतुष्कसंस्कृतिश्चेत्तपनास्तेविधुरीक्ष्यतेन्यथान॥३॥सार्कशोरिति।
शके१५२२माघशुक्ल१३शनौघटी७ श्रवणनक्षत्रघटी२८पले२५ सिद्धियोगघटी४०।व्यक्तचक्रं८
अहर्गणः१०३६६उच्चं॰२०।५४।२८राहुः२।१०।३।२५पंचांगस्थतिथिघटीमितः७ चालितार
विः९।६।१९।३१ चंद्रः९।२३।१०।४७उच्चं॰२०।५५।१४राहुः२।१०।३।रवेर्मंदकेंद्रं५।१।
४०।२९मंदफलंधनं०।४१।२७संस्कृतोरविः९।७।०।५८अयनांशाः१८।८[illegible]धन
१०६चरः संस्कृतेजाताः स्पष्टार्कः९।७।२।४४ स्पष्टगतिः६१।१०फलत्रयसंस्कृतश्च

द्रः ९।२२।२५।१७ मंदकेंद्रं १०।२८।३०।२ मंदफलं ऋणं ।२।३३।० संस्कृतः स्पष्टश्चंद्रः ९।१९।५२
१२ स्पष्टागतिः ७३५।११ आभ्यां तिथि १ घटी ०।५६ चालितौ जातौ तिथ्यंतकालिनौ रविः ९।
७।३।४१ राहुः २।१०।३१।१ विराहुकर्कः ६।२७।०।४० अर्कव्यग्वर्कौ। द्वादशभगैः साहितौ॥ र
विः ९।१९।३।४१ विराहुकर्कः ७।९।०।४० इह पक्षांतेः प्रतिपदः क्षये अंते। तात्कालिकार्कव्य
ग्वर्कौ सार्कांशौ कृतौ। अथ केवलाद्व्यगोः रयनांशैर्विनाव्यगोः यच्चरं व्यगुः ७।९।०।४०
अस्माच्चरं ७० षड्गुणे भक्तं फलं १।१५।० व्यगोर्दक्षिणस्थत्वात् ऋणं। इदमेकं फलं॥ ।अथ
द्वितीयं फलं। इदं पृथक्स्थं १।१५।० त्रिभायनेति। राशित्रयेण अयनलवैरयनांशैः युक्तः अ
रुणः सूर्यः ९।७।११।४१ अस्माच्चरं ६८ अनेन पृथक्स्थं १।१५।० गुणितं ८५।०।० अक्ष
भा ५।४५ द्विगुणिता ११।३० अस्याः कृतिः १३२।१५ अनया पृथक्स्थं गुणितं
भक्तं फलं ०।३८।३३ व्यगोः सकाशात्त्रिभानयनलवान्वितसूर्यस्याभिनगोल

त्वाद्धनं। ।अथ तृतीयं फलं। सरसभा ६। यनांशयुक्तोर्कः ४।७।११।४१ अस्योदयः ३४९ खखा
नल ३०० विशेषितः ४९ शरद्विक २५ हृतः फलं १।४८।० खखानलेभ्यः सरसभायनार्को
दयस्याधिकत्वाद्धनं। अथ चतुर्थं फलं॥ ।घुमितीति। २६।२८ प्रतिपदंतः ७।५६ अनयो
रंतरं १८।३२ शरभक्तं फलं ३।४२।२४ दिनमानस्य प्रतिपदंतापेक्षया अधिकत्वाद्धनं।
तेषां चतुर्णां फलानां संस्कृतिः। धनधनयोर्योगः। ऋणऋणयोर्योगः। धनर्णयोरंत
रमिति। फलचतुष्कसंस्कृतिर्धनं। ४।५३।५७ अतः तपमासे चंद्रो दृश्यः। अन्य
था चतुर्णां फलानां ऋणसंस्कारेण दृश्यत इति॥ ॥इति चंद्रदर्शनं॥ ।अथ
मासगणात्॥ गुरोरुदयास्तसाधनमाह॥ चक्राद्यो मधुवक्रमासनिचयो विश्वा
प्तचक्रोन्नितो द्विघ्नो युग्दशमासधूर्जटिदिनैर्भैः २७ शेषितो भच्यतः। द्याप्तः
स्यात् क्रमुखः पृथक् तिथिलवेरुक्तोस्यबा कृशकार्कौप्तांशोनमुतो धयाज

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

रसभै मासादिकः स्यान्मधोः॥४॥ चक्राद्यरिति। शाके १५३२ चैत्रशुक्लप्रतिपदि
अब्दाः १९ चंक्रं ८ मासगणः २५ चक्राद्यः ३३ चक्रं ८ विश्वाप्तं फलं मासाद्य ०
१८।२७।४१ अनेनोनितः ३२।११।३२।१९ द्विगुणितः ६४।२३।४।३८ दशमा
स १० घूर्जदिदिनैः ११ युक्तः ७५।४।४।३८ सप्तविंशतिभि २७ स्तष्टः २।१४
४।३८ अयं भचक्रतः गतः ५।२५।५५।२२ घ्याप्तः भमुखः राश्यादिः २।२७।५७
४१ पृथक् २।२७।५७।४१ पंचदशाभिरंशैरूनः २।१२।५७।४१ अस्य भुजांशाः
७२।५७।४१ एषां द्वादशांशाः ६।४।४८ तिथिभागोनः राश्यादिकमेषादिषड्राशि
स्थितत्वादर्कांशेन पृथक् स्थो युक्तो जातान्मासादिकः ३।४।२।२९ अस्मा
त् गुरोरुदयास्तोऽष्लोकार्द्धेनाह॥ तिथि १५ दिनरहितान्मासो द्विधातेश्च
मासैः क्रमशः ३८ स्तवेतां मंत्रिणास्तोदयोश्च॥ अथ मधुमुखमासाः स

2

प्त १७ निघ्न चक्रैः स्वशारयुग ४५ लवाद्यैः संयुता मार्गणाघ्नाः॥५॥ तिथि
दिनेतिमासादिकः द्विधा ३।४।२।२९ एकत्र तिथिदिन १५ रहितः २।१९।२।२९
अपरत्र युक्तः ३।१९।२।२९ एवं तैर्मासैर्मंत्रिणः गुरोः क्रमेणास्तोदयोस्तः।
तद्यथा॥ तिथिदिनरहितेन मासाद्येन मासैर्घटिकाद्येनावयवेनाः चैत्रात् दिन
गुरोरस्तः स्यात्। अन्यत्रोदय इत्यर्थः। अथ शुभेऽकास्तोदयसाधनं सार्द्धवृत्ते
नाह॥ ।अथ मधुमुखेति। मधुमुखमासाः २५ चक्रं ८ सप्तदशगुणितं १३६
अस्य युगशरैक वेमासाद्यः ३।०।४० अनेन सप्तदशगुणिताः युक्ताः १३९
।०।४०।० एतेः मधुमुखमासाः २५ संयुताः १६४।०।४०।० मार्गण ५ घ्नाः ८२०
३।२०।०उदधिरस ६४ समेताः क्षि इ खेगामित ष्टानवनुवपारिस्थुद्धाः
पंचभक्ताः पृथक्स्थाः॥ ।उदधिरससमेताः ८८४।३।२०।० छिद्रखेगामि ९

तुष्टाः९।२।३।२०।० नवनवभ्यः ९९शुद्धाः६।२६।४०।० पंच५भक्ताः१।११।२०।०पृथ
क्स्थाः१।११।२०।० ॥रसगुण३६दिनहीनाद्याद्विधाचैत्रनस्तैर्भृगुजहरिदि
गस्तांबूदयोस्तःक्रमेण॥६॥एकत्ररसगुण३६दिनहीनाः०।५।२०।०अन्यत्र
युताः।२९।७।२०।०तैर्मासैःक्रमेण।चैत्रात्भृगुजस्यशुक्रस्यहरिदिगस्तःपू
र्वास्तः अंबूदयापश्चिमोदयःस्यात्।यत्रहीनाःस्तत्रशुक्रस्यपूर्वास्तः।यत्रयुक्ताः
स्तत्रपश्चिमोदयः॥ ।अथशुक्रस्यपश्चिमास्तपूर्वोदयसाधनमाह॥ ।न
वमासभ२७घस्त्रतोल्पपुष्टाःपृथगास्थाःक्रमशस्तुतैर्युतोनाःद्विधायु
ग४वासरोनयुक्तास्तायास्तंशुदयौक्रमाद्भृगोस्तः॥७॥ ।नवमासेति।
येपृथक्स्थाःतेनवमासभघस्त्रतःसप्तविंशतिदिनाधिकनवमासेभ्यः
श्चेदल्पाःपुष्टावास्युःस्तदाक्रमशस्तैर्नवमासभस्तैर्युतोनाःकार्याः।प

२

थक्स्थाः।१।११।२०।० नवमासभघस्त्र९।२७तोल्प्याःअतोनवमासभघस्त्रैर्युताः
१९।८।२०।०द्विधा११।८।२०।०युगवासरोनाः११।४।२०।०अन्यत्रयुक्ताः११।१२।२०।
०यत्रहीनाःस्तत्रभृगोःशुक्रस्यतोयास्तःपश्चिमास्तः।यत्रयुक्ताःस्तत्रऐंद्र्यू
दयःपूर्वोदयः।एतौचैत्राःतैर्मासैस्तइत्यर्थः॥ ।अथशुक्रगुर्वोरुदयास्तका
लःपरिवर्तमाह॥ ॥मासैर्नरखै१९।२५र्व्योरिलवेरुदयास्तकालःशुक्रस्यशुध्य
तिगुरोर्यदिसार्ध१३॥विश्वैः॥सोन्योभवेन्मधुमुखादथतैर्युतश्चेत्स्यात्तसरोथ
पुरतोपिविलोमशुद्ध्या॥८॥ ।मासैरिति।शुक्रस्यपूर्वोक्तोयउदयास्तकालः
सव्यारदिनैःषड्दितराहतैर्नरखैर्विंशतिमासैः१९।२४शुध्यातिनिःशेषोभवति॥
शुक्रस्यपूर्वोदयात्पूर्वोदयःपरोदयात्परोदयोनेन१९।२५कालेनभवतीत्यर्थः।
एवमस्तोपि।स्पष्टाधिकारपठितानांमासानांयोगएतत्तुल्य१९।२४।इतिसु

गमावास ना। एवं गुरोर्यदि उदयास्तकालः सार्धविंश्चैर्मासैः १३।१५ शुध्यति तैर्मासैः पू
र्वैक्तैः स उदयास्तकालः युतश्चेत्तदा मधुमुखादन्यो भवति सापि चेद्युत स्तदा तस्मा
भवति। तैर्मासैः स्तदाउदयास्तादयेन्योदयास्तकालः स्यादित्यर्थः। विलोमशुध्या
पुरतोपि पूर्वमेव तैर्मासैरुदयास्तकालः स्यादित्यर्थः। विलोमशुध्या पुरतोपि
पूर्वमेव तैर्मासैरुदयास्तकालः स्यात्॥ ।अथोदयास्तयोः दिक्स्थानमाह॥ ।
लघुगोल्प इनादुदेति पूर्वे भूयान् भूरिगतिर्ग्रहः प्रतीच्यां॥ भूयान् लघुगः प
रत्रचास्तं प्राच्यां भूरिजवो लघुः प्रयाति॥१०॥ ।लघुगोल्पेति। यो ग्रहः इ
नात् सूर्यात्। लघुगोल्पगतिः अल्पः भागैर्न्यूनः श्चेत्तदा स ग्रहः पूर्वे पूर्व
स्यां उदेति उदयं प्राप्नोति। यः ग्रहः भूयान् सूर्यापेक्षया अधिकः भूरिगतिः।
अधिकगतिश्च तदा प्रतीच्यां पश्चिमायां दिशि उदेति। यः भूयान् सूर्याद
धिकः भागैः लघुगः सूर्यादल्पगतिः स ग्रहः प्राच्यां पूर्वदिशि अस्तं या

४

ति॥ ।एतत् बुधशुक्रयोः। अन्येषां न घटते। स्वल्पगतित्वात्॥ इदं सूर्यकृतोदयास्तल
क्षणं॥ ।अथ चंद्रस्य शरसाधनमाह॥ प्रथमे व्यगुचंद्रदोर्गृहे शाः स्वदलाढ्यास्त्व
परे नगाब्धि ४७ युक्ताः। चरमे दलिता नगाद्रि ७७ युक्ता व्यगुविधुदिग्विशिखां
गुलादिकः स्यात्॥ ९॥ प्रथमेति। विराहु चंद्रस्य दोर्गृहे भुजराशौ प्रथमे स
ति। अंशाः स्वदलेन सार्धेन युक्ताः कार्याः सोंगुलादिकः शरः स्यात्। अपरे द्विती
यराशौ ये भागास्ते नगाब्धिभिः ४७ युक्ताः कार्याः स शरः स्यात्। चरमे तृतीये रा
शौ भागा दलिताः ततो नगाद्रिभिः ७७ युक्ताः व्यगुविधुदिक् विराहुचंद्रो यस्मि
न्गोले तद्दिक् शरोंगुलादिकः स्यात्। अत्र शरानयने राशीनां अंशानका
र्याः। अधः स्तनाय यथावस्थिता एव भागाः ग्राह्याः। ।चंद्रस्य शरसाधना
र्थं सूर्यग्रहणकृतौ तिथ्यंतकालिनौ चंद्रराहू तावेव स्थापितौ। चंद्रः ८।५।
२६।२० राहुः २।११।४१।१८ व्यगुविधुः ५।२३।४५।२ अस्य भुजः ०।६।१४।५८

भुजस्य प्रथमराशौ विद्यमानत्वात् अंशाः ६।१४।५८ स्वार्द्धेन ३।७।२९ युक्ता जाताः श
र ९।२२।२७ व्यगुविधोरुत्तरगोलत्वादुत्तरः॥ ।अथ प्रकारांतरेण शरानयनमा
ह॥ नृपेति। व्यगुविधुः ५।२३।४५।२ अस्य भुजांशाः ६।१४।५८ दशभिर्भक्ताः लब्धं ख
रूं शून्यं ०। शेषं ६।१४।५८ एष्यखंडकेन १६ गुणितं ९९।५९।२८ दशभिर्भक्तं फलं
९।५९ अनेन गतखंडयोगो ० युक्तः जातो गुणादिशराः उत्तराः ९।५९। ।अथो
दयास्तज्ञानार्थं कालांशानाह॥ भास्करा १२ नगभुवो १७ गुणचंद्रा १३ भूभुवो ११
द्विविसद १९ स्तिथय १५ योज्ञात्॥ प्राक्तनैर्निगदिताः समयांशा वक्रिणोर्भृगुविदोः
क्षितिक हीनाः॥१३॥ ।भास्करा इति। भास्करा इत्यादयो ज्ञात् चंद्रात् प्राक्तनैः पूर्वा
चार्यैः समयांशाः कालांशाः निगदिताः। चंद्रस्य द्वादश १२ भौमस्य नगभुवः १७ बु
धस्य गुणचंद्राः १३ गुरोः भूभुवः ११ शुक्रस्य द्विविसदः ९ शनेस्तिथयः १५ भृगुवि
दोः शुक्रबुधयोर्वक्रिणोः वक्रगत्योः सतोस्तत्तदुक्तकालांशाः॥ क्षिति

५

हीना एकोनाः कार्याः॥ ।अथ भौमादीनां पातभागानाह॥ खंबुधयः ४० खयमाः
२० खभुजंगाः ८० खांग ६० मिताः खदश १०० क्रमशः स्युः पातलवाः कुसुताद्बुधभृ
ग्वोर्मध्यमचंचलकेंद्रविहीनाः॥१२॥ खंबुधय इति। खंबुधय इत्यादयः कुसु
तात् भौममारभ्य पातलवाः स्युः खंबुधयो भौमस्य ४० खयमा बु २० धस्य खभु
जंगाः ८० गुरोः खांगमिताः ६० शुक्रस्य खदश १०० शनेः बुधभृग्वोः पातांशा मध्य
मेनाहर्गणोत्पन्नेन चंचलकेंद्रेण शीघ्रकेंद्रेण विहीनाः कार्याः॥ ।अथ शरसा
धनार्थं शीघ्रकर्णसाधनमाह॥ ।कुद्वि २ त्र्य ३ ब्धि ४ युगा ४ श्विनो २ दलचय
श्विषड्भ ६ पुष्टं चलकेंद्रचक्र १२ विशुद्धमस्य भमिता द्विक्यं लवघ्नागतात्। त्रिंश ३०
लब्धयुतं कुजात् कु १ यमला २ ब्धी ४ द्वा २ द्रि ७ भक्तं क्रमात्तद्धीनाधृति १८ रिष्विला
१५ गुणभुवो १३ गोज्ञा १९ इना १२ द्राक्श्रुतिः॥१३॥ कुद्वीति॥ शके १५३४ वैशा
ख शुक्लपौर्णिमायां भौमादीनां स्पष्टक्रांतिसाधनं क्रियते॥ तत्र भौमादीनां

अंतिमशीघ्रकेंद्राणि। भौमस्यशीघ्रकेंद्रं ३।१।४।५७ बुधस्यशीघ्रकेंद्रं ११।६।२५।
१७ गुरोःशीघ्रकेंद्रं ८।२१।२०।५८ शुक्रस्यशीघ्रकेंद्रं ३।४।२९।५२ शनेःशीघ्रकेंद्रं २।
१२।५८।१० अथ भौमस्यशीघ्रकर्णः साध्यते। भौमस्यशीघ्रकेंद्रं ३।१।४।५७ अस्य
राशितुल्यंगतखंडकत्रययोगः।६ शेषेण १।४।५७ एष्यखंडं ४ गुणितं ४।१९।४८
त्रिंशद्भक्तं फलं ०।८।३९ अनेन खंडयोगो ६ युक्तः ६।८।३९ एकभक्तः फलं ६।८।
३९ अनेन अष्टादश १८ रहिता जाताः भौमस्यशीघ्रकर्णः ११।५१।२१ बुध
स्यशीघ्रकेंद्रात्फलं २।५।४१ द्विभक्तं १।२।५० पंचदश १५ मध्ये रहितं। जा
तो बुधस्यशीघ्रकर्णः १३।५७।१० गुरोःशीघ्रकेंद्रात् फलं ७।९।१२ चतुर्भक्तं।
१।४७।१८ इदं त्रयोदश १३ मध्ये रहितं जातो गुरोःशीघ्रकर्णः ११।१२।४२ शुक्रस्य
केंद्रात् फलं ६।३५।५८ इदं एकोनविंशति १९ मध्ये रहितं जातः शुक्रस्यशीघ्र
कर्णः १२।२४।२ शनेःकेंद्रात्फलं ४।१७।० सप्तभक्तं फलं ०।३६।४२ इदं द्वादश १२ म

ध्ये रहितं जातः शनेःशीघ्रकर्णः ११।२३।१८ अथ भौमादीनां शरसाधनमाह॥ मंद
स्पष्टखगात्स्वपातरहिताः क्रांत्यंशकाः केवलाः कर्णाप्तास्त्रि२यमाहता अथगुरोश्चे
ल्लोचरनाप्ताः पुनः॥ स्वांघ्र्यूना ४ असृजोंगुल्यादिकशरः पातोनदिक् स्याद्दसोत्रि३
घ्नाः स्यात्कलिकादिकः स्फुटतरस्तत्संस्कृतश्चापमः॥१४॥ मंदःस्पष्टेति। मंदस्प
ष्टो भौमः १०।३।८।४५ स्वपातेन राश्यादिना १।१० रहितः ८।२३।८।४५ अस्मात्के
वलात् अयनांशसंस्कारं विनास्युः खंडानीयादिनाक्रांतिः २३।४३।३३ त्रयोविं
शत्यागुणिता ५४५।४१।३९ शीघ्रकर्णेन ११।५१।२१ भक्ताः फलं ४६।११।३८
स्वांघ्र्यूना असृजः इत्थं कलास्वचतुर्थांशेन ११।३[illegible]।२४ रहितं पातोन मंदस्प
ष्टस्य दक्षिणगोलस्थत्वाज्जातो दक्षिणोंगुलादिकः शरः ३४।३१।१४ अत्र ए
तावान्विशेषः। यदा भौमस्यशीघ्रकर्णः एकादशान्यस्तदामहदंतरंपाति। इ

तिकारणात् शीघ्रकर्णेन भक्तात् यत्फलं प्राप्तं तत्‌द्वाभ्यां भक्तं पश्चात्स्वचतुर्थांशे
न रहितं कार्यं स भौमस्य शरो भवति। एकादशाधिके शीघ्रकर्णे नांतरं। तत्र स्वांघ्रू
ना इत्येव। मंदःस्पष्टो बुधः १।५।३१।१५ राश्यादिपातः ०।२०।०।० अयं अहर्गणोत्पंन
शीघ्रकेंद्रेण १।१७।१४।५० रहितः ११।२।४५।१० अनेन मंदस्पष्टो रहितः २।२।११८।५
अस्य क्रांतिः २।१।०।५१ त्रियमाहता ४८।३१।१९।३३ शीघ्रकर्णेन भक्ता: १३।५७।१०
फलं जाताः शरः ३।४।३८।२४ पातोनस्य उत्तरगोलस्थत्वादुत्तरः। मंदस्पष्टो गुरुः।
४।१२।५२।४४ स्वपातेन राश्यादिना २।२० रहितः १।२२।५२।४४ अस्य क्रांतिः १९।४९।
११ त्रयोविंशतिगुणिता ४३२।५१।१३ शीघ्रकर्णेन ११।१२।४२ भक्ता ३८।३६।२६।
गुरोः पुनर्द्वाभ्यां भक्ता फलं जातः शरः १९।१८।१३ पातोनस्य उत्तरगोलस्थत्वादुत्तरः।
शुक्रस्य पातो राश्यादि २।० अहर्गणोत्पंन शीघ्रकेंद्रेण ३।५।४१।३५ रहितः १०।२४।

१८।२५ अनेन मंदःस्पष्टः शुक्रः ११।५।२५।२५ रहितः २।११।७।० अस्य क्रांतिः २२।३।२।२ त्र
यो विंशत्या गुणिता ५०८।१६।४६ शीघ्रकर्णेन १२।२४। भक्ताः फलं जातः शरः ४।१४।९।४१
पातोनस्य उत्तरगोलस्थत्वादुत्तरः। मंदःस्पष्टः शनिः १।०।२१।२३।४२ स्वपातेन रा
श्यादिना ३।१० रहितः ७।११।२३।४२ अस्य क्रांतिः १५।३१।६ त्रयोविंशत्या २३ गुणिता
।३५६।५५।१८ शीघ्रकर्णेन ११।२३।१८ भक्ताः फलं जातः शरः ३१।२०।२७ पातोन
स्य दक्षिणगोलस्थत्वाद्दक्षिणः॥ ।भौमादीनामेते अंगुलात्मकः शराः त्रि
गुणिताः जाताः भौमादीनां कलात्मकशराः। भौमस्य १०।३१।३३।४२ बुधस्य
१०।३।५५।१२ गुरोः ५७।५४।३९ शुक्रस्य १२५।२२।३ शनेः ९४।१।२१ एते षष्टिभ
क्ताः जाताः अंशाद्याः। भौमस्य अंशाद्यः शरः दक्षिणः १।४ ३।३३ बुधस्य उत्तरः १।४३।
५५ गुरोः रुत्तरः ०।५७।५४ शुक्रस्य उत्तरः २।५।२२ शनेर्दक्षिणः १।३४।१ ॥स्पष्टाः
भौमादयः। भौमः ११।५।५६।४ बुधः १।१७।४।० गुरुः ४।२।२।४८ शुक्रः २।१२।१५।४६।

शनिः।१०।२६।४२।३० अयनांशाः।१८।१० भौमादीनां क्रांतयः। भौमस्य क्रांतिर्दक्षिणा २।
२१।३४ बुधस्य उत्तरा २१।३२।३१।० गुरोरुत्तरा १४।५८।१५ शुक्रस्य उत्तरा २३।५८।५९
शनेर्दक्षिणा ६।३१।० एताः स्वस्वशरेण संस्कृता जाताः भौमादीनां स्पष्टाः क्रांतयः।
भौमस्य दक्षिणा ४।५।७ बुधस्य उत्तरा २३।१६।२६ गुरोरुत्तरा १५।५७।९ शुक्रस्य
उत्तरा २६।४।२१ शनेर्दक्षिणा ७।३७।११॥ ।अथ पंचांगात् शरसाधनार्थं मंदस्पष्ट
ग्रहसाधनमाह॥ ।वक्रास्ताद्यं तिथिपत्रगतं तद्दिने स्योक्तकेंद्रस्यात्तज्ञाल्पं ल
ब्धिमतद्दिने स्वाशुकेंद्रोक्तगत्या॥ तस्मात् प्राग्वच्चलफलमिदं चालितस्पष्टखेटे
व्यस्तं दत्वा मृदुजफलभाक् स्यात्ततो वा शराद्यं॥७॥ ।वक्रास्ताद्यमिति।तिथि
पत्रगतं पंचांगस्थितं वक्रास्ताद्यं ज्ञेयं॥ आदिशब्दादुदयमार्गौ। यस्य ग्रह
स्य शरसाधनं क्रियते तस्य पंचांगस्थितं यत्र कुत्रापि वक्रोदयादिदृष्टं। तद्दि
वसे तस्य ग्रहस्य वक्रोदयादेः स्पष्टाधिकारोक्त शीघ्रकेंद्रस्योक्तं। तद्यथा। वक्रो

८

स्ताद्यभागाः त्रिंशद्गुणिताः राश्यादिकं शीघ्रकेंद्रं स्यादित्यर्थः। तत् अभिमतदिने इष्टदिव
से स्वाशुकेंद्रस्योक्तगत्यागतगम्यदिनाहतं। तच्छुकेंद्रयादिनाचाल्यं। तस्माच्चालित
शीघ्रकेंद्रात् प्राग्वत् पूर्वोक्तप्रकारेण चलफलं शीघ्रफलं कार्यं। तच्चालितस्पष्ट
खेटे व्यस्तं विपरीतं देयं। धनं तदा ऋणं। ऋणं तदा धनं। स ग्रहो मृदुफलभाक् मं
दस्पष्टो भवति। वैपरीत्यवत्वात्। तस्मात् शराद्यं स्यात्। आदिशब्दात् दृक्कर्मादि॥ ॥
संवत् १६६७ शाके १५३२ चैत्रशुक्लअष्टमीगुरौ। तद्दिने शुक्रास्तज्ञानार्थं अह
र्गणादि क्रियते। चक्रं ८ अहर्गणः ७४७ सूर्यः ११।२१।२२।१७ शुक्रस्य शीघ्रकेंद्रं
११।१८।३१।५२ रवेर्मंदकेंद्रं २।२६।३७।४३ मंदफलं धनं २।१०।३१ संस्कृतो रविः
।११।२३।३२।४८ चरं ऋणं २२ संस्कृतो स्पष्टो रविः ११।२३।३२।२६ स्पष्टा गतिः
५९।० शीघ्रकेंद्रं ११।१८।३१।५२ शीघ्रफलार्धं ऋणं ४।३०।३० संस्कृतः शुक्रः ११।

१६।५२।४७ मंदकेंद्रं ३।१३।८।१३ मंदफलं धनं १।३७।० मंदस्पष्टशुक्रः ११।२२।५२।१७ शी
घ्रकेंद्रं ११।७।११।५२ शीघ्रफलं ऋणं ८।३७।४८ स्पष्टः शुक्रः ११।१३।१४।२९ स्पष्टागतिः ७४।
५३ मंदःस्पष्टखगात् इत्यादिना क्रांतिरुत्तरा २३।५६।३९ शीघ्रकर्णः १८।१४।४ अंगु
लाद्यः शरो दक्षिणः २०।१२।५॥ ॥अथ दृक्कर्मसाधनार्थं नतांशसाधनमाह॥ ।प्रा
क्त्रिभेणवर्जितात्संयुतात्तु पश्चिमे॥ खेटतोऽपमाक्षयोः संस्कृतिर्नतांशकाः॥१५॥ ॥
प्रागिति। प्राक् पूर्वोदयास्तसाधने त्रिभेण राशित्रयेण वर्जितात् स्फष्टखेटात् क्रांतिः
साध्या। पश्चिमोदयास्तसाधने राशित्रयेण संयुतात् क्रांतिः साध्या। अक्षांशैः संस्कृता
नतांशास्युरित्यर्थः। स्पष्टशुक्रः ११।१३।१४।२९ पूर्वास्तस्य साध्यत्वात् त्रिभेण रहितः
८।१३।१४।२९ अस्य क्रांतिर्दक्षिणा २३।५६।४२ अक्षांशैः संस्कृताः जाता नतांशाः
दक्षिणाः ४९।२३।२४॥ ।अथ दृक्कर्मसाधनमाह॥ ।षट्घ्नशैला ७४ ८ नवा ९
के १२ धृत्याः दृतिजाः २३ खंडानि कार्याणि नतांशाः शाशा॥ शाप्तनखंडैक्यमगतोच्छिष्टं।

शघातायुतं। आशाप्त्या रविहृत् स्वशरांगुलहृतं लिप्ता ग्रहेतौ नतांशेष्वोः स्वर्णमभिन्नभि
न्नदिशि सव्यस्तं परे दृग्ग्रहः॥१६॥ षट्घ्नशैलेति। नतांशाः ४९।२३।२४ अस्य दशमांशः
४ एतन्मितखंडयोगः ३७ उच्छिष्टं ९।२३।२४ अगत १२ घ्नं ११२।४०।४८ अस्य दशमांशे
न ११।१६।४ गतखंडैक्यं ३० युतं ४१।१६।४ शरांगुलहृत् २०।१२।५ तं १२।४६।२०।३९
द्वादशाभक्तं फलं कलादि दृक्कर्म १०।३।५७ नतांशेष्वोरेकदिक्त्वाद्धनं। नतांशश
रयोरेकदिशि धनं। भिन्नदिशि ऋणं। परे पश्चिमास्तोदये साध्यमाने व्यस्तं
विपरीतं देयं। भिन्नदिशि धनं। एकदिशि ऋणमित्यर्थः। स दृग्ग्रहः दृक्कर्म
दत्तग्रहो भवति। स्पष्टः शुक्रो दृक्कर्मसंस्कृतः ११।१४।५८।२० एवं दृक्कर्मद
त्वा ग्रहस्योदयास्तादिनज्ञानार्थं गतगम्यलक्षणमाह॥ ॥कल्प्यावल्पो
रविरर्कदृक्खचरयोरन्यश्चलग्नतयोर्मध्ये स्युर्घटिकाश्च पूर्ववदिमाः

पश्चात्स चक्राधियो॥ षट्घ्नाः काललवा अमीभिरधिके गम्योस्त ऊने गतः प्रो
क्तेभ्योप्यधिके गतः सम उदयो न्यूने स्तु गम्यो भवेत्॥१८॥ कल्प्यो ल्पो रविरिति।
अर्कः सूर्यः दृक्खचरेश्वैः दृक्कर्मदत्तो ग्रहः तयोर्मध्ये अल्पो रविः कल्प्यः अ
धिको यः तल्लग्नं कल्प्यं तयो लग्नार्कयोर्मध्ये अयनांशान्दत्वा प्राग्वत् अर्क
स्य भोग्य इत्यादि विना एकराशित्वे तु तदंशांतर हते त्यादिना कालः साध्यः
पश्चात्पश्चिमोदयास्तसाधने स चक्रार्द्धमो षड्राशियुक्तयोर्लग्ना
र्कयोः कालः साध्यः। पलात्मकः। षष्टिभक्तो घटिकात्मको भवति। ताः घ
क्षो टिकाः षड्गुणिताः इष्टाः कालांशाः स्युः अमीभिः इष्टकालांशैः पूर्वोक्त स्थि
रकालांशेभ्यः अधिके रस्तो गम्यः। ऊने गते स्तः। उदयस्तु अधिके
गतः न्यूने। अर्कः ११।२३।३२।२६ दृक्कर्मसंस्कृतः शुक्रः ११।१४।५८।२०।

अनयोर्मध्ये अल्पः शुक्रः स एव रविः ११।२३।३२।२६ अयनांशाः १८।८ अय
नांशयुक्तो रविः। ०।३।३।३० अयनांशयुतं लग्नं ०।१।१४०।२८ अनयोरेकरा
शिविद्यमानत्वात् भागांतरं ०।३।४१६ अनेन मेषोदयो २२१ गुणितः ७८३।
२६।६ त्रिंशद्भक्तः जातः कालः ।१३ षड्गुणाः जाता इष्टकालांशाः ८।१८
शुक्रस्य प्रोक्तकालांशाः ८॥ ।अथ ग्रंथकृता चंद्रशुक्रयोः कालांशा
नां संस्कारो लक्षिणस्तमाह॥ ॥स्यात्खाभ्राग्न्यु ३०० दयांतरं भाविद्धृतं
स्वर्णं पृथूनोदययत्तत्संस्कृत दृष्टिकर्मलवनं प्राणाशे ५ संस्कारिताः। पूर्वोक्ता
भृगुचंद्रयोः क्षणलवाः स्पष्टा भगोश्चोनिता द्वाभ्यां तेरुदयास्त दृष्टिसमता
स्याल्लक्षितेषामया॥२०॥ स्यादिति। खाभ्राग्नयः ३०० सायनशुक्रस्योदयः २२१
अनयोरंतरं ७९ भ २७ विहृतं फल मेषादि २।५५।३३ शतत्रयेभ्यः उदयस्य न्यून

त्वादृणं॥ दृक्कर्मलवाः धनं।१।४३।५१ अनयोः संस्कृतिः १।११।४२ एषां पंचमांशः
ऋणं ०।१४ शुक्रस्य कालांशाः ९ पंचमांशेन संस्कारिताः जाताः स्पष्टाः ८।४६ शुक्र
स्य इतिकारणात् द्वाभ्यां न्यूनाः जाताः शुक्रस्य कालांशाः ६।४६ एतैः कालांशैः सा
धितोदयास्तयोः दृष्टिसमताः स्यात्। एषा मया लक्षिता। यंत्रवेधादिना उद
यास्तयोरंतरं लक्षितमित्यर्थः॥ ॥कालांशाः ६।४६ एभ्यः इष्टकालांशाः
६।१८ न्यूनाः अतो गतोस्तः॥ ॥अथ दिवसानयनमाह॥ ॥खाभ्राग्नि ३००
भिर्विनिहताः कथितेष्टकालभागांतरस्य कलिकारविभोदयाप्ताः। लग्न ७
सप्तमेन परतोथ जनांलराप्तायोगेन वक्रिणि दिनान्युदयास्तयोः स्युः॥१९॥
खाभ्राग्निभिरिति। कथिताः २८ खाभ्राग्निभि ३०० र्गुणिताः ८४०० पू
र्वास्तस्य साध्यत्वात् सायनसूर्याधिष्ठितराश्युदयेन २२९ भक्ताः ३८।

।०।३२ परतः पश्चिमास्तोदये सति तत्सप्तमेन सायनरवेरुदयात् सप्तमोदये
न भक्ताः कार्याः॥ ।इति शुक्रगत्यंतरेण १५।५३ भक्ताः फलं अस्तस्य गतदि
नादि २।२३।२४ चैत्र शुक्ल अष्टम्याः सकाशात् पूर्वमेभिर्दिनादिकैः २।२३।
२४ शुक्रस्य पूर्वास्तः॥ वक्रिणि यस्योदयास्तसाध्यस्तेस चेद्वक्री तदा गति
योगेन भक्ताः कार्याः॥ ॥अथागस्त्योदयज्ञानमाह॥ ।पलभाष्टवधो
न संयुता गजशैला ७८ वसुखेचरा लवाः॥ इह तावति भास्करे क्रमा
द्युदसौ स्तं लघु एव च गच्छति॥ २१॥ पलभाष्टेति। पलभा ५।४५ अष्टगुणा
४६।० अनेन गजशैला लवा रहिताः ३२ वसुखेचराः ९८ युक्ताः १४४
एतेस्त्रिंशद्भक्ताः राश्यादि वृषभराशौ अंशद्वये स्तः। सिंहस्थेर्के चतु
र्विंशतिभागे उदयः॥ ।अथ ग्रहाणां नित्योदयास्तज्ञानार्थं दृश्यादृ

श्य लक्षणमाह॥ खेचरोर्कोस्तकाले सषड्भार्कतोयोधिकोल्पोर्कतो निशु
देतीह सः। अस्तमेत्यन्यथातो विधेयः क्रमात्पूर्वपश्चात्स्वदृक्कर्मभाक् स
ग्रहः॥२२॥ खेचरोस्तेति। अर्कास्तकाले सूर्यास्तसमये खेचरो ग्रहः
कार्यः। सूर्यश्च। सग्रहः। सषड्भसूर्यात् अधिकः केवलसूर्यादल्पश्चेत्तदा
सग्रहो निशि रात्रौ उदेति उदयं प्राप्नोति। अन्यथा तद्विपरीतश्चेत्तदास्तं या
ति। ग्रहः सषड्भार्कतोल्पः सूर्याधिक इत्यर्थः। अथ आनन्तर्ये एवं दृश्यल
ज्ञाने सति सग्रहः पूर्वपश्चात्स्वदृक्कर्मभाक् विधेयः। उदये पूर्वदृक्कर्म देय।
अस्ते पश्चिमदृक्कर्म देयमित्यर्थः। शके १५३४ वैशाखशुक्लपौर्णमा
स्यां गुरोर्नित्यास्तसाधनं। स्पष्टः सूर्यः १।५।४२।३७ स्पष्टगतिः ५७।३६
स्पष्टो गुरुः ४।२।९।४९ स्पष्टगतिः ५।५२ मंदस्पष्टो गुरुः ४।१२।५२।४४।
मंदः स्पष्टगतिः ४।५२ दिनमानं। ३३।६ सूर्यास्ते चालितौ। सूर्यः १।६।

१४।२३ गुरुः ४।२।१२।४६ मंदः स्पष्टो गुरुः ४।१२।५५।१९ स्वपात २।२० रहितः १।२२।५५।१९।
केवलात् क्रांतिः १८।४९।४९ शीघ्रकर्णः ११।१२।४२ अंगुलाद्यः शरः उत्तरः १९।१८।५२।
स्पष्टो गुरुः ४।२।१२।४६ अयं सषड्भार्कात् ७।५।४२।३७ न्यूनः केवलार्कादधिक इति रात्रा
वस्तंगमिष्यतीति निर्णीतं॥ ।अथ पश्चिमास्तस्य साध्यत्वात् त्रिभयुक्तः ७।२।१२।४६
अस्य क्रांतिर्दक्षिणा १८।११।४१ अक्षांशैः संस्कृता जाता नतांशाः दक्षिणाः ४३।
३८।२३ दृक्कर्मकलाद्यं धनं ५५।१८ दृक्कर्मसंस्कृतो गुरुः ४।३।८।४॥ ॥अथ
रात्रौ ग्रहोदयास्तयोर्गतघटिकाज्ञानमाह॥ ॥उक्तमेयातकालः खगा
त्वस्तके षड्भयुक्तात् सषड्भार्कभोग्यान्वितः॥ युक्तमध्योदयोस्योक्तमा
स्ते भवेद्रात्रियातो घटिकाः खेटास्फुटः॥२३॥ ॥उक्तमे उदयसाध्यया
ने स्वगात् दृक्कर्मदत्तग्रहात् पातः कालभुक्तः कालः साध्यः अस्ते ष
ड्भयुक्तात् ग्रहात् भुक्तकालः साध्यः। स कालः सषड्भार्कस्य भोग्यकाले

नान्वितः। युक्तमध्योदयः। एवं अस्यो ऽ स्मास्ते घटिकादिको राशित्रयान्तो भवेत्॥
तात्कालिकग्रहात् सकालः पुनः साध्यः स्पष्टः स्यादित्यर्थः। सषड्दृक्कर्मदत्त
ग्रहात् तत्कालः १७९ स षड् सूर्यात् ७।६।१४।२३ भोग्यकालः ६४ भुक्तभोग्य
योर्योगः २४३ धनु ३४२ मकरो ३०४ द्वयोर्युक्तः ८८९ सर्वास्तात् आभिः
घटिकाभि १४।४९ गुरोरस्तः। आभिः घटिकाभिः चालितो। गुरुः तत्लूल
ग्न ४।३।१९।२४ रविः ११।६।२७।३६ लग्नभुक्तं १७९ रविभोग्यं ६१ अनयोर्योगः
२४० धन ३४२ मकरो ३०४ द्वयैर्युक्तः ८८६ षष्टिभक्तः जातः स्पष्टकालः १४।
४६॥ ।अथ चंद्रं तात्कालिकं विनाकालस्य स्पष्टीकरणमाह॥ ॥
इंद्रोस्तु गोपलाद्यानःकार्याथ प्रतिनाडिकं॥ युतो द्विद्विपलैः स्पष्टः किं
स्यात्तात्कालिके इना॥ २४॥ इष्टरिति। चंद्रस्य कालो गोपलाद्यानः न

वपलैः ९ उदये युक्तः अस्ते ऊनः। प्रतिघटिकां द्विद्विपलैर्युक्तः द्विघ्नघटिकातुल्य
पलैः पलस्थाने युक्त इत्यर्थः॥ स स्पष्टः कालः स्यात्॥ एवं कृतेन तात्कालिक
चंद्रात् पुनः कालः साध्य इति प्रयोजनं नास्तीति सूचितं॥ ॥ ॥ इति
ग्रहोदयास्ताधिकारोदाहरणं॥ ॥श्रीकृष्ण॥ ॥७ ॥७॥ ७ ॥
अथ ग्रहच्छायोदाहरणं॥ ॥तत्र रात्रौ ग्रहस्य दृश्यादृश्यत्वज्ञानं दिनग
तसाधनमाह॥ ।प्राक् दृष्टिकर्म खचरस्तनुतोल्पकोस्तात् सुषष्ट्स्व द
घ्य इह खेचरभोग्यकालः॥ लग्नेन युक् च विवरोदययुक् युयातः स्या
त्खेचरस्य सितगोर्यदि गोपलोनः॥१॥ ॥प्रागिति। शके १५३६ वैशाख
शुक्ल ९ शनौ रात्रौ दशघटिकासु १० चंद्रस्य छायासाधनं क्रियते। तत्र
अहर्गणः ७७ प्रातर्मध्यमाः। सूर्यः ०।२०।५६।२२ चंद्रः ३।२६।५८।२ उच्चं

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

७।२२।४।६ राहु ६।२।२३।४७।३ रवेर्मंदकेंद्रं १।२७।३।३८ मंदफलं धनं १।४९।४० संस्कृ
तो रविः ०।२२।४६।२ अयनांशाः १९।८ चरसंस्करणं ७३ चरसंस्कृतः स्पष्टो रविः ०।२२।
४४।४९ ।। स्पष्टागतिः ५७।५८ फलत्रयसंस्कृतश्चंद्रः ३।२६।३५।१३ मंदकेंद्रं ३।२५
४ २८।५३ मंदफलं धनं ३।२।० संस्कृतस्य ष्ट चंद्रः [redacted] ४।११।७।१३ स्पष्टागति ८।१९
१९ दिनमानं ३२।२८ सूर्योदयात् गतघटिकाः ४२।२८ चालिताः सूर्यः ०।२३
२५।४८ चंद्रः ४।१०।४६।३९ राहुः २।२३।४४।४८ व्यगुश्चंद्रः १।१७।१।५१ उत्त
रः शरः ६५।४४ त्रिभवर्जितश्चंद्रः १।१०।४६।३९ अस्य कोटिः उत्तरा २०।१९
३९ अक्षांशः २५।२६।४२ संस्कृता जाताः अंशाः दक्षिणः ५।७।३ पूर्व दृक्कर्म
कलाद्यं करणं १।६।४९ दृक्कर्म संस्कृतश्चंद्रः ४।१०।२९।५० रात्रिगतघटी
षु १० लग्नं ८।१६।२४।२२ पूर्व दृक्कर्मदत्तः श्चंद्रः लग्नादल्पः अस्य लग्नात्
१६।२४।२२ दधिकात् ३ष्ट घटी षुद्दृश्यश्चंद्रः साधन दृक्कर्म संस्कृतश्चं